

УДК 658.8

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-268-2-207-211

ПОЛЯКОВ П. А.

Вінницький національний технічний університет

СТРУКТУРА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Охарактеризовано детермінантність у визначенні пріоритетів формування системи управління економічною безпекою машинобудівного підприємства. Розкрито мету та базові функціональні цілі системи управління безпекою промислового підприємства. Досліджено елементи, без яких унеможлиблюється результативне введення ризик-менеджменту та підвищення рівня економічної безпеки. Згруповано принципи структурної побудови та функціонування системи управління безпекою суб'єкта. Визначено основні ресурсозабезпечувальні складові системи економічної безпеки машинобудівного підприємства в ризик-менеджменті та аспекти організаційної структурної побудови системи на засадах налагодження взаємозв'язків функціональних складових безпеки та функцій ризик-менеджменту.

Ключові слова: економічна безпека, структура управління безпекою, ресурсозабезпечувальні чинники, складові економічної безпеки, принципи управління.

POLIAKOV P.

Vinnytsia National Technical University

THE STRUCTURE OF THE ECONOMIC SAFETY MANAGEMENT SYSTEM OF THE MACHINE-BUILDING ENTERPRISE

The determination of the priorities of the formation of the economic safety management system of the machine-building enterprise for the purpose of comparison of profitability results and incurred expenses was characterized. The purpose and basic functional objectives of the industrial enterprise security management system are revealed, the implementation of which will increase the safety of all its components and achieve strategic goals of development. The measures of the management personnel are provided to ensure an adequate level of financial and economic security in accordance with the existing trends of the enterprise development and ensuring its safety. Investigated elements without which it is impossible to efficiently introduce risk-management and increase the level of economic security. The principles of structural construction and functioning of the entity's security management system are determined. The method of forming the system of economic security in the context of the basic stages of these processes is described. The main components of the economic safety system of the machine-building enterprise in risk management are disclosed, which serve as peculiar determinants that determine the peculiarities of the functioning of the security system in terms of prioritizing the management of its basic components. The objects and subjects in the management of economic security are investigated. The structure of the economic safety management system of the machine-building enterprise is proposed, which is based on the conceptual and functional support and is influenced by the conditions of deepening of the integration processes of functioning and influence of the external environment. The aspects of organizational structural construction of the system are based on the principles of establishing the relationships between functional components of security and risk management functions, which will enable enterprises of the machine-building industry to adapt to changes in business environment in a risk environment with the expansion of opportunities for access to external and internal markets for products in the direction of active European integration processes.

Key words: economic security, security management structure, factors, components of economic security, management principles.

Постановка проблеми. Нинішні умови функціонування промислових підприємств, посилення конкурентної боротьби, потреба у значній модернізації виробничих процесів вимагають від підприємств прийняття ефективних управлінських рішень, що забезпечують виконання поставлених поточних та стратегічних цілей, мають важелі адаптації до змін господарювання. Вагомим чинником в даних процесах є формування системи управління економічною безпекою, що вимагає поглиблених досліджень та врахування усіх факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, особливості структурної організації підприємства тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики забезпечення економічної безпеки господарюючих суб'єктів, зокрема побудови системи управління економічною безпекою, з метою досягнення економічних інтересів суб'єкта, займаються чимало як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед них слід відзначити праці Артеменко Л.П., Бабіної Н.О., Баркової С.О., Васильєва О.В., Ілляшенко О.В., Лаутар А.Ю., Лойко В.В., Мейти В.І., Фень К.С., Фоміченко І.П., Ус Ю.В. та ін.

Варто зазначити, що промислові підприємства на практиці, під час управління економічною безпекою, забезпечення її відповідного рівня, зіштовхуються з рядом проблематичних аспектів, що зумовлює необхідність подальших ґрунтовних досліджень, зокрема щодо формування структури системи управління економічною безпекою підприємств промисловості із врахуванням сучасного стану економіки країни.

Метою статті є дослідження особливостей структури системи управління економічною безпекою машинобудівного підприємства, що базується на концептуальному та функціональному забезпеченні і знаходиться під впливом умов поглиблення інтеграційних процесів функціонування та впливу зовнішнього середовища.

Вклад основного матеріалу. Система економічної безпеки підприємства є комплексом організаційно-управлінських, технологічних, технічних, профілактичних і маркетингових заходів,

спрямованих на кількісну й якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз. Таке визначення розкриває комплексність і різнобічність названого поняття, але не враховує, що важливим є пошук правильного співвідношення між вірогідними втратами при порушенні економічних інтересів підприємства і допустимою величиною витрат для запобігання або мінімізації втрат. Можна стверджувати, що у цьому і проявляється детермінантність у визначенні пріоритетів під час формування структури системи управління економічною безпекою машинобудівного підприємства.

Систему заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно погоджувати з цілями діяльності підприємства і ресурсами, які є на конкретному підприємстві, місія підприємства, основні цілі і комплекс заходів із забезпечення рівня його економічної безпеки повинні мати вектори однакової направленості. Система управління економічною безпекою підприємства, до складу якої входить сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових, контролюючих і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечує отримання прибутку, розмір якого достатній для знаходження господарюючого суб'єкта в стані економічної безпеки [1, с. 171].

Для більшості підприємств машинобудівної галузі, обрані принципи управління економічною безпекою забезпечують дотримання відповідного рівня прибутковості, зростання конкурентоздатності підприємства, збільшення обсягів виробництва продукції для розширення внутрішніх та зовнішніх ринків її реалізації. Принципи, на яких формується система управління економічною безпекою підприємства машинобудівної галузі, є низкою правил та заходів, що забезпечують функціонування впровадженої системи управління підприємством в аспекті посилення рівня його економічної безпеки.

Управління економічною безпекою на будь-якому підприємстві передбачає визначення принципів, мети та параметрів функціонування даного механізму управління, які дозволяють поглибити та структурувати окремі фундаментальні складові механізму та обумовлюють формалізацію його структури та наявні зв'язки між окремими елементами. Управління економічною безпекою на підприємстві із визначенням ряду принципів, мети, цілей та завдань функціонування відповідної системи надасть можливість структурувати базові складові та визначити пріоритетні складові економічної безпеки. Отже, відбувається структурування наукових підходів та методичних засад, за якими будуть виокремлені складові елементи системи. Якщо порівнювати поняття механізму та системи з наукової точки зору, на нашу думку, «механізм» є більше ширшим поняттям ніж «система», а отже, система управління економічною безпекою підприємства є складовою механізму менеджменту господарюючого суб'єкта.

Визначення управлінським персоналом призначення системи управління системою економічної безпеки підприємства є найбільш вагомим з позиції обумовлення формалізації принципів, цілей, параметрів та зв'язків між елементами такого механізму [2, с. 152]. Базовою метою економічної безпеки промислового підприємства є забезпечення його стабільного та ефективного функціонування в поточному та стратегічному періодах із забезпеченням підвищення рівня економічного потенціалу.

До основних завдань системи управління економічною безпекою промислових підприємств слід зарахувати збір, аналіз, оцінку зовнішнього оточення та прогнозування розвитку подій; захист законних прав і інтересів підприємства; вивчення діяльності конкурентів, партнерів, клієнтів; забезпечення збереження матеріальних цінностей; виявлення, попередження, припинення можливих протиправних дій співробітників, конкурентів; захист комерційних таємниць тощо [3, с. 140-141].

Структуризація системи управління економічною безпекою машинобудівного підприємства потребує використання показників основних сфер підприємства та досягнення таких визначених базових функціональних цілей економічної безпеки підприємства. В умовах економічної кризи доцільно особливу увагу приділяти моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці, на цій основі, загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що кризові виклики, в першу чергу, генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства. В процесі аналізу економічної безпеки підприємства доцільно використовувати методики оцінювання сприятливості бізнес-середовища на основі результатів рейтингування [4, с. 61].

З позиції взаємозв'язку механізму управління машинобудівним підприємствам та його складовою – підсистемою управління економічною безпекою – слід виокремити елементи, без яких унеможливиться результативне ведення ризик-менеджменту та підвищення рівня економічної безпеки:

- концептуальні підходи та філософію забезпечення безпеки господарюючого суб'єкта;
- функціональне наповнення процесів управління на підприємстві;
- фінансово-ресурсне забезпечення як системи управління підприємством, так і системи управління фінансово-економічною безпекою;
- ціленаправленість господарюючого суб'єкта, що визначається в структурній побудові його діяльності, обраного інструментарію, економічних параметрів, які характеризують стан фінансово-господарської діяльності тощо.

Формування та реалізація системи управління економічною безпекою машинобудівного підприємства повинне ґрунтуватися на ряді принципів, зокрема таких як:

- принцип цілеспрямування, що виражається в орієнтації на стратегічні та тактичні цілі розвитку

суб'єкта, що має на меті забезпечення кінцевих цілей діяльності підприємства;

– принцип адаптивності – виражається у здібностях системи управління прилаштовуватися до змін зовнішнього та внутрішнього оточення підприємства з метою уникнення загроз;

– принцип інтегрованості у загальну систему менеджменту підприємства зазначає, що будь-які управлінські рішення, що торкаються захисту інтересів підприємства, прямо або опосередковано впливають на результати діяльності суб'єкта господарювання;

– принцип фінансово-економічної доцільності – полягає в тому, що витрати на проведення заходів з забезпечення безпеки повинні бути економічно обґрунтованими;

– принцип компетентності – передбачає, що питаннями забезпечення економічної безпеки займаються висококваліфіковані кадри;

– принцип адекватності, тобто відповідність заходів безпеки реальним та потенційним загрозам;

– принцип безперервності – система повинна постійно захищати інтереси підприємства в умовах невизначеності та ризику

– принцип розвитку – передбачає необхідність урахувати швидкі зміни, що відбуваються у навколишньому оточенні, здатність системи до розвитку, розширення та змін у структурі;

– принцип оперативності – швидка реакція системи на зміни у навколишньому оточенні, використання тільки актуальної інформації;

– принцип дотримання законодавства – передбачає функціонування системи управління економічною безпекою згідно з вимогами чинного законодавства;

– принцип достатності інформації – передбачає діяльність, яка базується на максимальній інформованості кожного працівника про небезпечні та загрозливі фактори;

– принцип системності та комплексності – передбачає діяльність, яка повинна носити системний, постійний та упорядкований характер [5; 6, с. 51-52].

– принцип пріоритетності – полягає у виокремленні вагомості складових забезпечення економічної безпеки, визначенні проблематичних аспектів в підсистемі ризик-менеджменту;

– принцип раціоналізації витрат – базується на обов'язковому відслідковуванні понесених витрат на виконання функціональних обов'язків в системі економічної безпеки машинобудівного підприємства, аналізі фінансових можливостей суб'єкта, визначення доцільності й порівняння отриманих результатів від провадження заходів із забезпечення безпеки та понесеними ресурсно-фінансовими витратами.

Методика формування структури системи економічної безпеки підприємства охоплює такі етапи:

– вивчення специфіки бізнесу підприємства, сегмента, який воно займає на ринку, штатного розпису, а також знайомство з персоналом;

– аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства та вивчення інформації про кризові ситуації, їхні причини і шляхи врегулювання;

– аудит наявних засобів із забезпечення безпеки й аналіз їх відповідності виявленим загрозам;

– моделювання нової системи економічної безпеки підприємства;

– затвердження керівництвом моделі нової системи та бюджету на її впровадження;

– проведення оцінювання та коригування впровадженої системи управління економічною безпекою [7, с. 270-271].

Формування системи управління економічною безпекою машинобудівного підприємства повинно враховувати ресурсне забезпечення для досягнення поставлених цілей. Рівень отримання прибутку не повинен відображатися на процесах забезпечення економічної безпеки, тобто управлінським персоналом мають бути враховані та проаналізовані всі витрати на формування та реалізацію функцій даної системи.

На рис. 1 наведено основні ресурсозабезпечувальні складові системи економічної безпеки машинобудівного підприємства в ризик-менеджменті, які, на нашу думку, виступають своєрідними детермінантами, тобто тими, що визначають особливості функціонування системи забезпечення безпеки в аспекті визначення пріоритетності до управління її базовими складовими (фінансової, інтелектуальної, політико-правової, інформаційної, екологічної, силової, зовнішньоекономічної безпеки та ін.).

Загальна схема процесу організації економічної безпеки включає такі заходи, що здійснюються послідовно або одночасно: формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав інформації, технології та устаткування); стратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими; стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; загально-тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими; оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства; здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки [8, с. 234].

На фінансово-господарську діяльність вітчизняних промислових підприємств впливає велика кількість як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, які спричиняють різну дію на їх функціонування. Вплив окремих факторів, особливо зовнішніх, негативно відмічається на діяльності підприємства, зростанні рівня прибутковості, обсягів виробництва продукції, забезпеченні конкурентоспроможних позицій, розширенні зовнішніх ринків збуту тощо. Тому, для забезпечення поставлених цілей розвитку на кожному підприємстві повинна діяти ефективна система управління економічною безпекою, яка базується на ряді заходів у розрізі

усіх складових господарювання та виокремлених принципів, що враховують особливості діяльності окремого підприємства. Структура системи управління економічною безпекою машинобудівного підприємства має базуватися на концептуальному та функціональному забезпеченні та знаходиться під впливом умов поглиблення інтеграційних процесів функціонування та впливу зовнішнього середовища. Організаційна структурна побудова системи базується на виокремленні сукупності об'єктів та суб'єктів.

Рис. 1. Основні ресурсозабезпечувальні складові системи економічної безпеки машинобудівного підприємства в ризик-менеджменті*

*побудовано автором

Суб'єктом є той, який керує, здійснює вплив на визначені об'єкти, в даному випадку усі процеси щодо забезпечення управління економічною безпекою, управління ризиками тощо. Суб'єкти, впливаючи на об'єкти, обов'язково керуються визначеними функціями управління економічною безпекою, які є взаємопов'язані з функціями системи управління суб'єктом, такими як планування, прогнозування, організація, координація, регулювання, мотивація, стимулювання, облік, аналіз, адаптація, моніторинг, контроль тощо. Без налагодження зв'язків постійного характеру функцій управління економічною безпекою машинобудівного підприємства та загальних функцій менеджменту, управлінському персоналу неможливо буде досягнути підвищення рівня економічної безпеки. У запропонованій структурі системи управління економічною безпекою машинобудівного підприємства визначено використання моделі функціонування підсистеми ризик-менеджменту, функціональне удосконалення управління ризиками та механізм проведення діагностики стану економічної безпеки в підсистемі ризик-менеджменту на засадах рівневого підходу, тобто оперативного внесення змін у визначені стратегічні орієнтири підприємства.

Кожне підприємство для себе формує основи пріоритетності функціональних складових економічної безпеки. Мається на увазі, що виходячи із фінансово-економічного стану, умов функціонування та впливу загроз й існуючих ризиків машинобудівне підприємство, виокремлюючи проблемні аспекти забезпечення власного розвитку, формує так звану детермінантність складових економічної безпеки, які вимагають, в першу чергу, більш посиленого контролю ніж інші. Безумовним пріоритетом для розвитку фінансово-господарської діяльності й, особливо підприємств машинобудівної галузі в нинішній період часу є посилення фінансової складової економічної безпеки, яка є своєрідною рушійною силою підвищення рівня безпеки інших складових.

В організаційній структурній побудованій системі управління економічною безпекою машинобудівного підприємства важливим є формування базової стратегії фінансово-економічного розвитку підприємства, що знаходиться у взаємозв'язку із обраними стратегічними орієнтирами забезпечення економічної безпеки підприємства. Під час поточного управління та виявлення відхилень від запланованих результатів та фактично отриманих даних, приймаються оперативні управлінські рішення, а також у багатьох випадках виникає необхідність внесення змін до стратегічних напрямів розвитку господарюючого суб'єкта.

Концептуальне забезпечення структури системи управління економічною безпекою машинобудівного підприємства складається з ряду принципів, цілей, мети, інструментарію, поставлених завдань. Серед наведених загальноприйнятих принципів управління економічною безпекою акцентовано увагу на принципі пріоритетності, раціоналізації витрат та принципах управління ризиками. З проведеної

оцінки рівня економічної безпеки машинобудівних підприємств та аналізу стану їх фінансово-господарської діяльності зроблено висновок, що для забезпечення впровадження усіх запропонованих заходів щодо підвищення економічної безпеки підприємства, впровадження відповідних організаційних змін в структурну побудову управління, формування відділу забезпечення економічної безпеки, важливим виступає раціоналізація витрат та виокремлення ресурсозабезпечувальних чинників. А, отже, понесені витрати на впровадження механізмів управління економічною безпекою в ризик-менеджменті підприємства мають бути виправдані позитивно отриманими результатами.

Оцінку рівня економічної безпеки в структурі системи управління економічною безпекою на машинобудівному підприємстві запропоновано здійснювати на основі базових економічних параметрів фінансово-господарської діяльності підприємства, зокрема параметрів кожної із складових безпеки в обраній пріоритетності. При управлінні економічною безпекою підприємств машинобудівної галузі обов'язковим є досконале інформаційне забезпечення. Тому, також нами запропоновано збільшити функціональне наповнення служби забезпечення економічної безпеки підприємства, а в разі відсутності такої – створити та поєднати її функції із базовими елементами управління.

Висновки. Нинішні умови ведення фінансово-господарської діяльності машинобудівних підприємств спонукають їх вчасно реагувати на зміни господарювання на ринку, адаптуватися до зовнішніх чинників впливу, формувати напрями забезпечення конкурентоспроможності продукції тощо. Запорукою досягнення цілей та забезпечення розвитку вітчизняних підприємств машинобудівної галузі є побудова ефективної системи управління економічною безпекою із виокремленням ряду принципів на базі використання системного підходу та вдало підібраних теоретико-методичних концепцій управління економічною безпекою. Як і кожна сформована та впроваджена система чи механізм управління в тій чи іншій сфері господарюючого суб'єкта, впровадження даної системи управління безпекою на підприємстві повинно підлягати оцінці результативності. Якщо впроваджена система не буде приносити очікуваного результату, необхідно буде вносити зміни у той чи інший структуро-формуючий блок управління. Підвищення рівня економічної безпеки повинно принести підприємству збільшення рівня прибутковості, можливість підвищити конкурентоспроможність продукції, оновити технологічне забезпечення, надати можливість підвищення кваліфікації працівників та, одночасно, удосконалити усі сфери власної фінансово-господарської діяльності. Особливо актуальним це є для підприємств, які ціленаправлені на посилення інтеграційних процесів та розширення співпраці з країнами бізнес-партнерами.

Література

1. Фоміченко І. П. Система управління економічною безпекою підприємств / І. П. Фоміченко, С. О. Баркова // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2013. – № 2 (31). – С. 169–173.
2. Ілляшенко О. В. Передумови формування механізму управління системою економічної безпеки підприємства / О. В. Ілляшенко, Ю. С. Погорелов // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 4(2). – С. 151–156.
3. Васильєв О. В. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств / О. В. Васильєв, В. І. Мейта // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет ; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : «Економічна думка», 2013. – Том 14. – № 2. – С. 138–145.
4. Бабіна Н. О. Новітні підходи до організації підтримки економічної безпеки підприємства / Н. О. Бабіна // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2016. – Вип. 2(6). – С. 59–63.
5. Лойко В. В. Моніторинг рівня економічної безпеки промислового підприємства / В. В. Лойко // Ефективна економіка : електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс]. – 2015. – № 8. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/>
6. Лаутар А. Ю. Аналіз економічної безпеки промислових підприємств за умов поглиблення конкуренції / А. Ю. Лаутар // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4, Т. 2. – С. 51–54.
7. Ус Ю. В. Управління економічною безпекою підприємства: організаційний аспект / Ю. В. Ус // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. – № 49. – С. 269–273.
8. Фень К. С. Джерельна база та сфери застосування дефініції «економічна безпека підприємства» / К. С. Фень // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. Економічні науки. – 2016. – Вип. 24(3). – С. 231–238.

References

1. Fomichenko I. P. Systema upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv / I. P. Fomichenko, S. O. Barkova // Visnyk Donbaskoi derzhavnoi mashynobudivnoi akademii. – 2013. – № 2 (31). – S. 169–173.
2. Illiashenko O. V. Peredumovy formuvannia mekhanizmu upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / O. V. Illiashenko, Yu. S. Pohorelov // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu. Ekonomichni nauky. – 2015. – № 4(2). – S. 151–156.
3. Vasyliiev O. V. Formuvannia systemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu promyslovykh pidpriemstv / O. V. Vasyliiev, V. I. Meita // Ekonomichniy analiz : zb. nauk. prats / Ternopilskyi natsionalnyi ekonomichniy universytet ; redkol. : S. I. Shkaraban (holov. red.) ta in. – Ternopil : «Ekonomichna dumka», 2013. – Tom 14. – № 2. – S. 138–145.
4. Babina N. O. Novitni pidkhody do orhanizatsii pidtrymky ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva / N. O. Babina // Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. – 2016. – Vyp. 2(6). – S. 59–63.
5. Loiko V. V. Monitorynh rivnia ekonomichnoi bezpeky promyslovoho pidpriemstva / V. V. Loiko // Efektyvna ekonomika : elektronne naukove fakhove vydannia [Elektronnyi resurs]. – 2015. – № 8. – Rezhym dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/>
6. Lautar A. Yu. Analiz ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv za umov pohlyblennia konkurentsii / A. Yu. Lautar // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu. Ekonomichni nauky. – 2014. – № 4, T. 2. – S. 51–54.
7. Us Yu. V. Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva: orhanizatsiinyi aspekt / Yu. V. Us // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. – 2015. – № 49. – S. 269–273.
8. Fen K. S. Dzherelna baza ta sfery zastosuvannia defynitsii «ekonomichna bezpeka pidpriemstva» / K. S. Fen // Zbirnyk naukovykh prats Podilskoho derzhavnoho ahrarno-tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2016. – Vyp. 24(3). – S. 231–238.